

UNIVERSITATEA „REGELE CAROL II” CERNĂUȚI

15 | INSTITUTUL DE LITERATURĂ | 15

Director : LECA MORARIU

Secretari : TRAIAN CANTEMIR
PETRU IROAIE

G. T. KIRILEANU

DE-ALE LUI CREANGĂ

Cuprinzând și uitatul articol al lui Creangă:
lezuitismul în România



CERNĂUȚI 1940

Tiparul Mitropolitul Silvestru

De-ale lui Creangă

Piatra-Neamț, 27 Mart 1940

Scumpi prieteni,

De-abia acum mă învrednicesc a vă răspunde la ultimele două cărți poștale, trimetându-vă:



CREANGĂ LA 38 ANI

1) Nr. 46 din 8 April 1872 al ziarului *Noul Curieru Român* (Iasi) cu articolul *Jesuitismul în România*, iscălit de *Pr. I. Creangă*;

2) *Un chestionar privitor la datinele poporului la care ar
ni* *fi lucrat și Creangă;*

3) *Încă o așecdotă* povestită de I. Creangă;

4) *Ceva despre Ion Creangă și E. Baican;*

5) *Câteva însemnări ale Iconomului Ioan Grigoriu, socrul
lui Creangă.* Dl. Gh. Ungureanu¹⁾ a publicat jălaniile ginerelui;
cred că n'ar fi de prisos a se face puțină amintire și despre căr-
turăria aprigului socru.

Mai am și vreo șapte din cărțile lui I. Creangă găsite pe
la anticari, în afară de cele pomenite în articolul meu din *Șezătoarea*²⁾ și de cele înșirate de N. Timiraș³⁾.

Pe ele se găsesc însemnări autografe ale lui Creangă pri-
vitoare la limbă și greutăți ortografice.

Una din aceste cărți este foarte interesanta *Pedagoghie* a
lui Villom, tradusă și *prefăcută* de Naum Petrovici, tipărită fru-
mos la Buda în 1818. Pe foarte multe foi sânt sublinieri, tot
felul de semne și adnotări făcute de Creangă, dovezi vădite că
a cercetat-o cu toată luarea aminte. Dacă ar mai fi vreme și
dacă ați crede potrivit aș ceti această carte ca să arăt părțile
care l-au interesat îndeosebi pe Creangă. Ori poate-i mai bine
s'o cetim împreună când a da D-zeu să pot veni la Cernăuți?

Alăturez fotografia lui Creangă despre care mi-ați scris,
precum și cea a Protopopului Nicolae Conta, pe care l-am cu-
noscut și eu când învățam cântările bisericesti la Piatra în anii
1886—1887, făcând pe isonarul și dascălașul la strana bisericii
Sf. Ioan Domnesc zidită de Ștefan cel Mare!

Iar cu privire la articolul *Jezuitismul în România*, țin să
vă mai comunic următoarele:

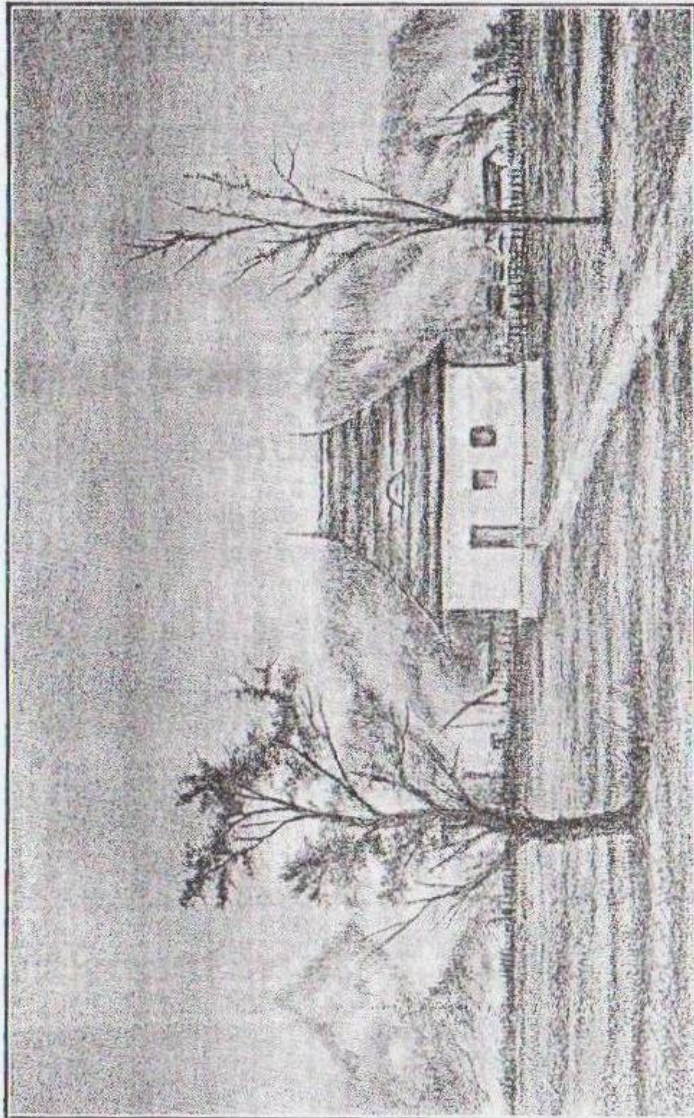
Artur Stavri afirmă că Ion Creangă a publicat trei arti-
cole în *Curierul* lui I. Scipione Bădescu din Iași. — Nici o bi-
bliotecă publică nu are colecția completă a acestui ziar. — În
Columna lui Traian (III, 1872) Hașdeu a publicat unul din a-
ceste articole: *Misiunea preotului la sate*, semnat: Preotul I.
Creangă. Am avut norocul să găsesc la anticari Nr. 46, anul I

¹⁾ Gh. Ungureanu, *Din viața* (sic: viața) *lui Ion Creangă*, Iași, 1940.

²⁾ „Șezătoarea” An. V 1898—1899, 209—216.

³⁾ Nicolae Timiraș, *Ioan Creangă* (fără an).

din 8 April 1872, în care este publicat ca prim articol: *Jesuitismul în România*, semnat: *Pr. I. Creangă*.



Casa-Creangă dela Humulesti

Teodor Bulciu

Este de mirare faptul că I. Creangă, care era numai *diacon*, semnează în ziar *Pr. I. Creangă*, adică *Preot I. Creangă*.

Tipograful I. S. Ionescu, proprietarul Tipografiei Naționale din Iași, unde se tipăreau cărțile școlare ale lui Creangă, îmi spunea că I. Creangă i-a citit articolul *Un glas în pustiu*.

publicat de el într'un ziar din Galați, al cărui nume nu și-l aducea aminte, și că n'a vrut să mai publice: una că avea groază de greșalele de tipar, alta că se chinuia prea mult până ce îi venia la socoteală limba și stilul. În privința facerii corecturilor de către Creangă la cărțile școlare, I. S. Ionescu povestește lucruri interesante în cartea sa: *Povești, anecdote, impresii de călătorie, diverse*, Iași, 1905 (pag. 125: *din glumele lui I. Creangă*).

Al D-voastre devotat cu multă dragoste

G. T. Kirileanu

I

Jesuitismul în România

Este cunoscutu de toți aceia, cari au cetitu istoria culturii popórelor, cât rău a produsu activitatea Jesuitismului în cele mai multe țeri ale Europei. Societatea omenéscă n'a avutu nici odată mai mari adversari, dușmani mai neîmpăcați, decât acești monstri, învăluiți în sacul pocăinței, ascunși supt masca cucernicieii, iar în inimă și sufletu cu cele mai negre planuri, cu cele mai negre vicii și păcate.

De la anul 1808, când unu decretu al lui Napoleon I pusé capétu inquisițiunei barbare, neumane, jesuitismul a perdutu din rolul și puterea ce avea mai înainte; cu tóte aceste pe la finele anului 1863 acéstă sectă avea încă preste 7529 membri, în vr'o 19 provincii europene. — Cele mai cumplite lovituri le-au suferitu însă jesuiții în cei de urmă doi-trei ani, decând îmbuibatul Capu al Cetății eterne pretinsé a-'i se recunósce absurda infailibilitate, ridiculísată de către ênsași luminatu parte a clerului catolicu. De atunci jesuitismul a devenitu o batjocură și tóte țerile, unde instrucțiunea se găsesce în mâna acestor ómeni, astăzi caută s'o iea din mâna lor, căci s'au convinsu în fine, că lumina jesuitică pentru societate este unu întunerecu, un infernu.

Țera nóstră, atât de bună, atât de mănósă, mulțămită cერიului și religiunei sale ortodoxe, a fostu scutită până în timpul mai nou — de năvala acestor secte, sau mai bine *insecte* otrăvitóre. Măcar că și ea a avutu să trecă prin unu mare purgatoriu;

Dragă Creangă,

În știu, dacă ai cauze deosebite de nemulțumire
împotriva fiului, dar ori-care ar fi acestea te
rog să le treci cu vederea și să-i trimiți din
când în când parata pentru trebuințele lui
extraordinare; mai cu seamă însă asupra de
sărbători. Ar ar trebui de pildă o păreche
de încălțăminte mai avîncioasă, căci avînd
acum cîteva zile libere și putînd să se măsoare
în familie la D. Maiorescu de pildă sau într-alt loc
trebuie să se prezinte în mod convenabil.

Dozîndu-ți sărbători fîcitate și mulți ani în
pace și cu bine.

remân al tău



căci cine a pututu încă să uite timpurile de tristă aducere aminte ale fanarioților, când țera gema supt invasiunea călugărilor și a fanarioților greci, cari au coplesitu locurile cele mai frumoase ale țerei și cari totu cu aceeași mască de pocăință și cucernicie jesuită „ca lamoma omidă pe frageda mlădiță, ca négra lipitoare pe sinul de zăpadă al dulcii copiliță, sugeau din frunză suc și sângele din vine, în blânda Românie!“... In sfârșitu însă, grație forței noastre naționale, amu scăpatu de acești óspeți-uricioși, — dar precum se pare, amu scăpatu numai pentru a reintra într'un altu purgatoriu, acela al jesuitismului papalu.

Țera noastră este bună, este ospitalieră, este tolerantă; ea n'a persecutatu nici odată religiunile străine din sînulu ei. Dar probe destul de puternice avemu, că acele religiuni au nutritu și nutrescu încă ura cea mai amară contra ei. Ast-felu avemu probe despre religia ebraică, ast-felu au constatat unele țiare chiar anul trecut, că în claustrele călugărițelor catolice, copilele române date spre educație, se desnaționalisédă șiși perdu respectul chiar pentru familia lor.

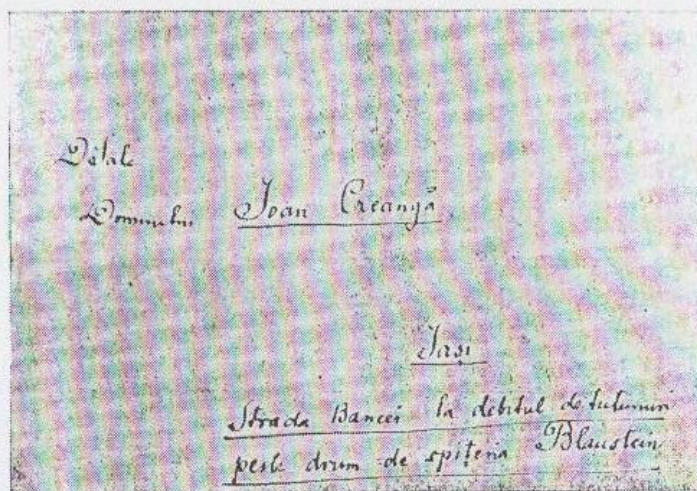
Cu tóte aceste, pe când tóte țerile au inceputu a isgoni acéstă sectă din sinul ei, la noi jesuiții se sporescu din ce în ce, póte pentru că se refugiadă aici la noi de prin țerile de unde'i alungă, întomai precum se refugiadă ovreii. Așa e țera noastră... e bună și tolerantă! Tot ce este mai infectatu în societatea europeană, se grămădesce pe malurile Dâmboviței și-a Bahluiului, aici aici aerulu pare mai priinciosu!...

Pentru ca să cunóscemu până la ce gradu a ajunsu deja incuibarea jesuiților în țera noastră, lăsămu să vorbescă acum „Biserica Română“ țiarul religiosu-moralu din Bucuresci, cu data 2 Aprilie, care étă ce ne spune:

„Sâmbătă, 25 Martiu, vrând a respira unu aeru mai plăcutu, mai curatu, am cređutu, că cel de pe colina Filaretului este cel mai favorabil, din două puncturi de vedere, pentru curățeniă și pentru apropiere. — Traversându acea colină câte-va minute, unu-ce estraordinariu ne atrase privirea spre gara Giurgiului, cătră unu șiru de seminariști în număr ca de treiđeci de juni, îmbrăcați în costum de clerici, urmați de câți-va Jesuiți. Curiositatea ne îndemnă să intrămu în gară; tocmai în acelu momentu sosi și trenul de sară de la Giurgiu. Din numerósele vagóne se pogórá un călugăru catolicu cu o barbă mare, la a cărui aparință

toți acei juni descoperă capetele și cu pălăriile în mână sărută mâna cu respectu acelu cǎlugăru jesuitu. s'apoi plécă în capitală.

Până ađi n'amu știutu că Jesuiții au fondatu și seminariu în Romănia. Care să fie scopul — toți ne întrebăm — că Jesuiții să aibă și seminariu, când n'au necesitate de dânsul? Și cum tolerédă guvernul asemenea institute? Rațiunea ne răspunse, că catolicii au otăritu a mări propaganda proselitismului în Romănia, siguri fiind, că nu-i controlédă nimeni. După noi, ei n'au nici unu dreptu și nici o necesitate de a fonda seminariu,



deórăce pentru coloniile venite pe furișu în țeră erau destui 10 preoți; și de vreme ce astăđi suntu sute, pentru ce și seminariu? Căci în Romănia de dincóce de Milcovu nu e decâtu o singură comună catolică compusă din bulgari converțiți, cari se numescu Pavlicheni, și acéstă comună este în marginea Bucureștilor și se îngrijește d'a dreptulu de bǎrăția din capitală. Ear dacă în Romănia de peste Milcovu se găsescu câte-va comune în districtul Némțu și Bacău, locuite de Unguri catolici colonisați din timpul lui Stefan celu Mare și care'si păstrédă religiunea, ceea ce dovedește marea toleranță a Romăniei, pentru aceia, precum scimu, în Iasi esistă unu seminaru catolicu (? ? — Red.) a'lu statului nostru; pentru ce și altul în Bucuresci? Care este necesitatea seminariiloru catolice, când dintr'ale nóstre se asvėrlu tinerii afară? ... Dar mulțimea de preoți ce vinu în țeră pe tótă ھیua — ce cată? Noi scimu, că preoții noștrii abja cu mari greutateți

capătă câte unul voia de a trece frontiera în vecinătate, precum în Turcia, Transilvania și Bucovina, așa și preoții greci și bulgari pierdu câte o lună pe la porturile noastre până să capete voia să între în țără, și atunci încă numai într'unu modu condiționatu!

Catolicii suntu privilegiați, de dênși nu se ocupă nimeni, ei intră în țără ca în țera lor, fără să fie întrebați: care-le este misiunea? Ar trebui să se cêră de la S. S. Episcopul catolicu o listă de câți preoți are nevoe pentru comunitatea catolică, și regimentele de jesuiți să se trimetă la urma lor, pentru că în România chinoviū catolicu n'a esistatu; istoria nu ne arată că ar fi esistatu vre o dată.“

Pr. I. Creangă

II

Chestionar al datinelor poporului, la care ar fi lucrat și Ion Creangă

Într'o lungă dare de samă publicată în ziarul „Timpul” din 1 April 1882 asupra revistei „Columna lui Traian”, după o înaltă prețuire a meritelor lui B. P. Hașdeu în cercetarea istoriei naționale, înșirându-se cuprinsul n-rului I, ni se dă această neașteptată știre despre o lucrare a lui I. Creangă:

„O interesantă culegere promite a deveni aceea a răspunsurilor, pe care învățătorii rurali le dau la chestionarul ce li s'a împărțit în 1877. Încă sub ministrul Maiorescu se împărțise, după cum știm, un asemenea chestionar privitor la datinele poporului, la naștere, nunți, înmormântări și alte ocazii solemne. La chestionarul întâiu a lucrat mai cu seamă Ion Creangă; al doilea chestionar e făcut de d. Hășdeu și se mărginește la obiceiurile juridice ale poporului nostru. Ca prime specimene se publică răspunsurile a trei învățători din județul Bacău”.

Această însemnată dare de samă, după stil și după cuprins, nu poate fi decât a lui Eminescu. Fiind prieten și cu Maiorescu și cu Creangă, dânsul (ca Revizor școlar) era în măsură să cunoască atât însărcinările date de Ministrul Maiorescu, cât și lucrările lui Creangă. — Cred că parte din răspunsuri au fost făcute de Al. Lambrior, din care unele s'au publicat în „Convorbiri Literare”. — Rămâne întrebarea: s'or fi

mai găsind în arhive răspunsurile făcute de Creangă la acest chestionar?

Avem însă prin aceasta și o puternică dovadă, pe lângă altele multe, că Titu Maiorescu nu era așa de străin în ce privește folclorul și viața țaranului, precum îl arată dl. Profesor



Protopopul Nicolai Conta

N. Iorga în conferința sa intitulată *Zădarnică încercare de înviere*, în care este această afirmare despre Titu Maiorescu: „A fost absent de tot ceea ce este folclor, artă, poezie populară...”

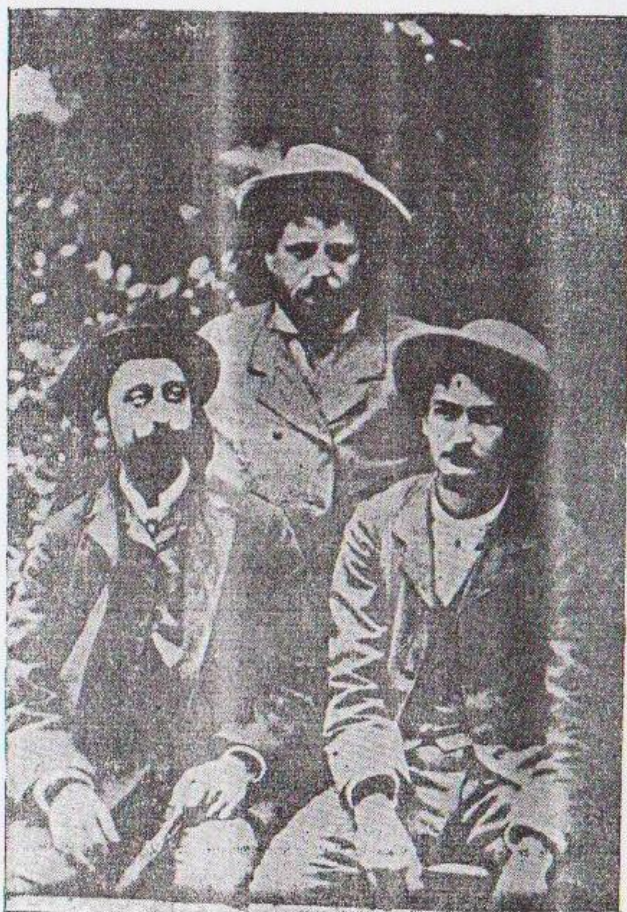
III

Încă o anecdotă povestită de I. Creangă

Ziarul „Drepturile Omului” din București, Nr. 46, cu data 29 Mart 1885, publică o corespondență din Iași asupra congresului corpului didactic, în care-i vorba și despre I. Creangă:

„Ca încheiere voi reproduce cele zise de dl. Creangă. *Dascălul Smântână* spunea: n'ar fi rău să fie bine în țara asta. — Să vă mai spun și o anecdotă:

Un țigan lucrează cu femeia lui. — Lucrează vârtos, nevastă, să câștigăm la parale, și atunci cumpăr o vacă, și vaca are să aibă viței, și vițeii au să crească și am să-i vând, și am



A. C. Cuza, Creangă și N. A. Bogdan

să cumpăr un poloboc de vin, și vom bea chiar aici: lângă foc. — Dar să nu pui polobocul lângă foc, că-i ard doagele, zise țigancea. — Ba aici l-oiu pune. — Nu se poate. — Ba da. — Și tot așa până ce țiganul înfuriat a spart capul țigancei. *Așa treabă facem și noi*”.

I. Creangă și E. Baican

În interesanta carte a d-lui Gh. Ungureanu, *Din viața lui Ion Creangă*, este vorba despre *Elie Baican*, delegat de Primăria Iași să asiste la examenul de la „școlița” lui I. Creangă în Ianuar 1870.

Rapoartele lui Baican sânt pline de laudă „pentru zelul și activitatea” lui Creangă ca institutor. Între ei s'a legat stator-



nică prietenie, precum mi-a spus bătrânul Baican înainte de marele războiu, când mi-a dat foaia cu versurile de mai jos închinată numelui și amintirii lui Ion Creangă.

E. Baican lua parte la adunările din București ale „Junimii” în casa lui Titu Maiorescu (*Însemnări zilnice* II, 127), iar Eminescu îi publica în „*Timpul*” colecția de anecdote, tipărite apoi și în broșură sub titlul: *Literatură populară sau Palăvre și Anecdote de E. Baican*, București, 1882, în fruntea căreia

este însemnata Prefață a lui M. Eminescu despre literatura populară (publicată în „Timpul” din 4 Oct. 1881 și în revista „Șezătoarea” din Folticeni VII (1902) p. 129).

Iată versurile lui E. Baican:

***Mult regretatului meu prieten
Ioan Creangă***

*Creangă, din pomul vieții
Roduri mândre ne-a lasat!
El, ca roua dimineții
A fost la cuvânt și'n stat
Năstăvit*) cu al blândeței
Graiu străbun dintr'astă lume
Âmple Ceriul azi de glume!*

E. Baican, coleg de bancă și de catedră

V

**Câteva însemnări ale Iconomului Ioan Grigoriu,
socrul lui Ion Creangă**

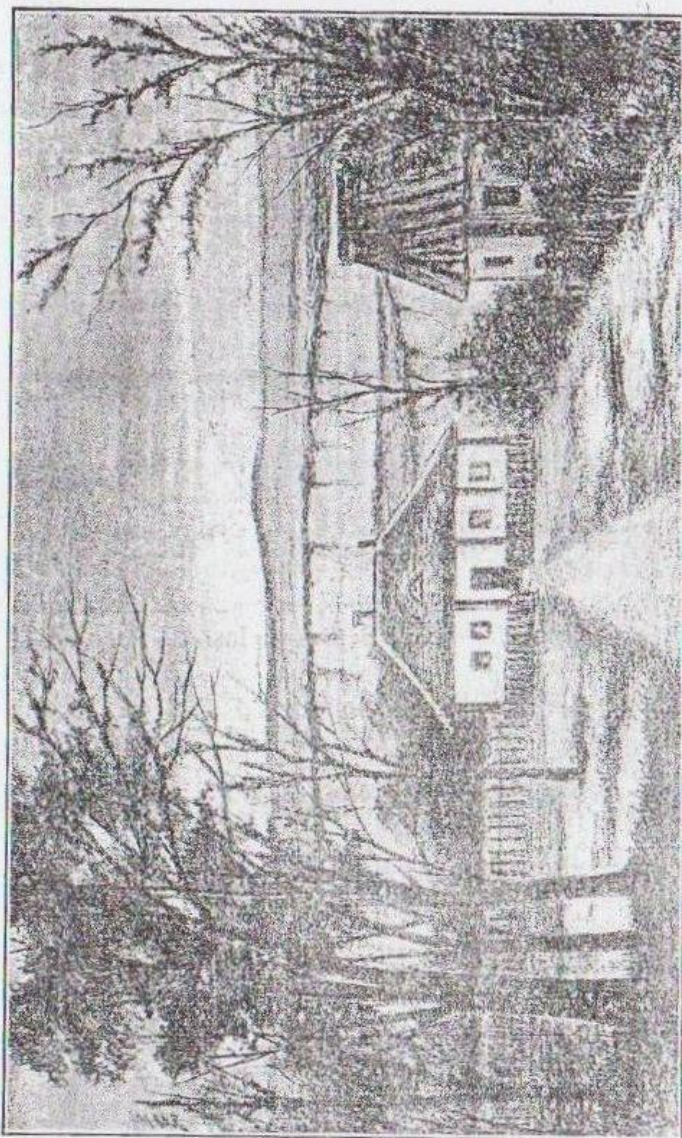
La un anticar din Iași am găsit un exemplar din *Biblia* lui Samuil Clain, tipărită în Blaj la 1795, unde sânt următoarele însemnări, scrise pe foile albe dela începutul și sfârșitul cărții:

1) *Dumnezăiasca Scriptură a legii noă — iaste a sfinții (sale) Părintelui Iordache Iconom din sat Pașcanii și iaste afirosit fiului celui mai mic, spre știință. 1829 Iuli 26. Pașcanii. Erei Neculai Arhip.*

2) *Aciasta dumnezăiască Scriptură a legii vechi și nou esti cumpărată di gios iscălitul cu prețu trii sute trii zăci și trii di lei, adică cu nou galbeni'n prețul ci am avutu a lua dila sfințiaia sa iconomul Iordachi din Pășcani. Ioan Grigoriu iconom ot patru ză(ci) de sfință. 1854 Mai 21 zăle.*

*) Din nascare dăruit.

3) În zălile bini credinciosului Împărat și marelui Domnu Mihail Theodorovici, sângur stăpănitoriului a toată Rusăia și întru patrierhiia preosfințitului Filaret, tatului celui după trup



Casa lui Creangă la Iași (în mahalaua Tăcîului) după ediția din 1892 ilustrată de Teodor Bucliu

și după duhu al Împăratului — împărăță în Persăda Abbas şah. Acela avăn(d) dragosti spre bini credinciosul Împărat Mihail trimitea la dănsul pre solii săi des cu daruri. Așjidirea și îm-

păratul Rosăii Mihail îi trimitea cu împrumutari lui pre solii săi cu daruri.

S'au întâmplat atunci acestui Împărat al Persădii di s'au bătut cu Împăratul Ivirilor, și jăfuindu pre tot Iviru și Mitropoliia, au aflat întri veșmintili Mitropolie(i) Veșmântul Dom-



CREANGĂ

după fotografia B. Brand, Iași

nului nostru Iisus Hristosu. Și pentru că tari iubea și pi Patriiarhul Moscoviei, au trimis dar Veșmântul Mântuitorului, undi să află și până astăzi. Cini ari dragosti ca să știe bini, să cetească la Iulie în zăci.

Iară eu însămnezu aicea anii dila zădirea lumii 7362 acum la anul dila Naștirea lui Hristosu 1854 în luna lu Marti trecutu cându s'au începutu 1854 dila Hristosu, s'au împlinit dila zădirea lumii 7362. Ioan Grigoriu Iconom.



Institutul de Literatură

Membri onorifi:

Dr. Matteo Bartoli, prof. univ. (Torino); Dr. Giulio Bertoni, prof. univ. (Roma); Tiberiu Crudu (Botoșani); Dr. Corneliu Gheorghian (București); Dr. Artur Corovei (Fălticeni); Dr. Alexandru Ieșan, prof. univ.; Gh. T. Kirileanu (Piatra-Neamț); Dr. Liviu Marian (Chișinău); Dr. Victor Morariu, prof. univ.; Aurel A. Mureșianu (Brașov); Dr. I. Nistor, prof. univ.; Dr. Carlo Tagliavini (Bologna); Alexandru Vasiliu (Tătăruși-Baia).

Membri activi:

Vasile Alexandrescu (Dorohoi); Ion Armean (Sibiu); Dr. Irina Balmoș; Axentie Bănciu (Brașov); Atanasie C. Bălăcescu (Brașov); Dr. Alexandru Bocănețu; Leonida Bodnărescu (Ciudei); Artur Bosch (Sibiu); Dr. Traian Cantemir; Dr. Traian Chelariu; Tiberiu Crudu (Botoșani); Păr. Dr. Dumitru Furtună (Dorohoi); Dr. Silvestru Găina, conf. univ.; Dr. Nicolai Grămadă, conf. univ.; Alexandru Epure (Roman); Dr. László Gáldi (Budapesta); Dr. Corneliu Gheorghian (București); Emanoil Haivas; Dr. Alexandru Ieșan; Dr. Petru Iroaie; Gheorghe Maxim; Dr. Victor Morariu; Aurel A. Mureșianu (Brașov); Constantin Nastasi (Zagon-Trei-Scaune); Dr. Teodor Onciulescu (Napoli); Ștefan Pavelescu (Suceava); Dr. Eugen I. Păunel; Augustin Z. N. Pop (Chișinău); Vasile I. Posteuca; Dr. Vasile Săveanu; Nicolae Stețcu (Roman); Dr. Nic. Teaciu-Albu; Constantin Turcu (Piatra-Neamț); Aurel Vasiliu; George Vocevidca (Câmpulungul-Bucovinei).

Ședințele: În prima Joiă a fiecărei luni, ora 13, la Seminarul de literatură, Universitatea Carolină.
